

УДК 336.71.078.3

О.С. КОРСАКОВА, канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів, обліку та аудиту
Донбаський державний технічний університет, м. Лисичанськ

РЕГУЛЮВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ВІДПОВІДНО ДО РЕКОМЕНДАЦІЙ БАЗЕЛЬСЬКОГО КОМІТЕТУ

Ключові слова: євроінтеграція, Базельський комітет, банківська система, банківське регулювання та нагляд, конвергенція, капітал банку, ризику банківської діяльності.

Розглянуто основні завдання функціонування та головні нормативні документи Базельського комітету з банківського нагляду. Детально розглянуто конвергенції Комітету «Базель I» та «Базель II». Згруповано принципи ефективного банківського нагляду за категоріями. Досліджено особливості регулювання банківської системи України відповідно до рекомендацій Базельського комітету.

Вступ. Ефективна реалізація державної політики багато в чому залежить від стабільності банківської системи. Банківська система забезпечує оптимальний розподіл фінансових ресурсів між різними сферами економіки і промисловості. З метою забезпечення стабільності банківської системи державні органи створюють відповідну правову базу. Важливою складовою державного регулювання діяльності банківського сектору є систематичний моніторинг процесів банківської діяльності на різних стадіях її здійснення. Досвід функціонування банківської системи, як вітчизняної, так і зарубіжної, довів, що її нестабільність є передумовою кризи економіки держави. Сучасні реалії функціонування вітчизняної банківської системи знаходяться під значним впливом процесів євроінтеграції. Адаптація вітчизняної системи державного регулювання банківської діяльності до європейських стандартів банківського регулювання та нагляду є необхідною умовою забезпечення стабільності банківського сектору, його сталого розвитку у майбутньому, а також забезпечення ефективної інвестиційно-кредитної політики.

Аналіз останніх досліджень. Проблематиці оптимізації та ефективного функціонування процесу банківського регулювання та нагляду в Україні присвячено праці О. Васюренка, І. Д'яконової, І. Волошина, В. Мішенка, Н. Швеця, В. Корнеєва, О. Любуна, О. Хаб'юка, Г. Табачука та ін. Зарубіжні вчені Т. Кемпбел, Є. Тіроль, Е. Фама, Р. Левайн, Дж. Карларі у дослідженнях приділяють увагу адаптації міжнародних норм та стандартів до вітчизняних особливостей розвитку банківських систем деяких країн. Однак, незважаючи на чисельні дослідження в даній галузі, досі лишається недостатньо обґрунтованим інструментарій системи банківського регулювання та нагляду, потребують уточнення принципи стабільності та надійності банківської системи в умовах євроінтеграції, адаптація рекомендацій Базельського комітету до умов та особливостей функціонування вітчизняного банківського сектору.

Мета статті — дослідити особливості регулювання банківської системи України відповідно до рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду.

Результати дослідження. Згідно з Законом України «Про Національний банк України» [4], банківське регулювання є однією із функцій Національного Банку України (далі НБУ), яка полягає у створенні системи правил та норм, що регулюють банківську діяльність, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, а також відповідальність за порушення банківського законодавства. При цьому державне регулювання діяльності банків НБУ здійснює у формах, зазначених у табл. 1.

Однак сучасні процеси європейської інтеграції ставлять під сумнів ефективність наявної системи банківського регулювання та нагляду в Україні.

Не лише Україна, а й багато розвинутих держав мають певні проблеми під час впровадження державної політики у сфері банківського регулювання та нагляду. Наявність подібних не вирішених проблем у цій галузі в різних країнах світу спричинила винесення питання їхнього розв'язку на міжнародний рівень. Важлива роль у формуванні, регулюванні та контролюванні системи банківської діяльності належить Комітету з банківського нагляду (Базельському комітету).

Найголовнішими завданнями функціонування Базельського комітету з банківського нагляду стали такі:

1) вирішення проблематики міжнародного регулювання та нагляду за процесом функціонування банківського сектору;

2) удосконалення інструментарію міжнародного нагляду у сфері регулювання банківського бізнесу;

3) розробка єдиних стандартів нормативно-правового регулювання діяльності банківської системи;

4) згладжування відмінностей державного регулювання банківського сектору в різних країнах;

5) підвищення ефективності системи контролю за діяльністю банків, а також рівня стабільності міжнародної банківської системи.

Протягом багатьох років роботи Комітету було розроблено велику кількість рекомендаційної, аналітичної та нормативно-правової документації (табл. 2).

Усі розроблені угоди мали певні сильні аргументи та недоліки, а тому стали основою для обговорень та суперечок серед фахівців банківської сфери та поступово реформувалися.

Незважаючи на те, що рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду орієнтовані, головним чином, на регулювання діяльності міжнародно-активних банків, вони послужили основою системи регулювання банківської сфери у більш як 130 країнах світу, у тому числі і в Україні [1, с. 108].

Найважливішими та найвагомішими результатами діяльності Базельського комітету вважаються розроблені ними принципи ефек-

Таблиця 1. **Форми державного регулювання банківської діяльності в Україні** [5]

Індикативне регулювання	Адміністративне регулювання
<i>Економічний зміст</i>	
Слугує інструментарієм забезпечення стабільності грошово-кредитної системи	Слугує інструментарієм виконання нормативно-правових актів НБУ та вимог законодавства у сфері банківського регулювання та нагляду
<i>Складові елементи</i>	
<ul style="list-style-type: none"> — встановлення обов'язкових економічних нормативів; — імпорт та експорт капіталу; — визначення норм обов'язкових резервів для банків; — операції з цінними паперами на відкритому ринку; — встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій; — управління золотовалютними резервами; — визначення процентної політики; — рефінансування банків 	<ul style="list-style-type: none"> — реєстрація банків; — ліцензування банківської діяльності; — формування рекомендацій щодо діяльності банків; — встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків; — нагляд за діяльністю банків; — застосування санкцій адміністративного та фінансового характеру

тивного банківського нагляду, які можна згрупувати за такими аспектами (табл. 3).

На думку розробників, кожна країна з метою забезпечення ефективності державного регулювання банківської сфери та фінансової стабільності країни має відповідати розробленій системі принципів. Банківський нагляд у країні має забезпечити конкурентоспроможну банківську систему, сприяти розвитку мобільності банківської системи в умовах ринку та формуванню гнучкої нормативно-правової політики [6].

Серед основних конвергенцій Базельського комітету з банківського нагляду — «Міжнародна конвергенція щодо вимірювання та вимог до капіталу» («Базель I») та «Міжнародна конвергенція щодо вимірювання та вимог до капіталу: переглянуті підходи» («Базель II»).

Основні задачі «Базель I» зводились до забезпечення надійності й стабільності міжнародної банківської системи та нівелювання

Таблиця 2. Головні нормативно-правові документи Базельського комітету з банківського нагляду [1, с. 108]

Дата видання, рік	Зміст публікації
1975	1-й «Базельський конкордат» Звіт головам центральних банків про нагляд над закордонними філіями банків
1979	Консолідований нагляд над міжнародною діяльністю банків
1983	2-й «Базельський конкордат» Принципи нагляду над закордонними установами банків
1988	«Базель I» Міжнародна конвергенція щодо вимірювання та вимог до капіталу
1992	Мінімальні вимоги до нагляду за міжнародними банківськими концернами та їхніми закордонними установами
1996	Поправка до «Базель I» Включення ринкових ризиків. Транскордонний банківський нагляд
1997	Основні принципи ефективного банківського нагляду
1999	Методологічні роз'яснення до Основних принципів 1997 року
2001	Проведення самооцінки органами банківського нагляду: практичний підхід
2004	«Базель II» Міжнародна конвергенція щодо вимірювання та вимог до капіталу: переглянуті підходи

конкурентних неузгодженостей між банками. Метою упровадження конвергенції стало встановлення мінімального розміру резервного капіталу банків, що функціонують на міжнародному фінансовому ринку [3, 1]:

- до складу банківського капіталу входять основний і додатковий капітал;
- оптимізація розміру капіталу банку, його відповідність рівню кредитного ризику;
- співвідношення між активами та капіталом банку, скорегованими на коефіцієнт кредитного ризику, не має перевищувати 8 %.

Незважаючи на те, що «Базель I» став еталоном міжнародних стандартів у сфері банківського регулювання, виявилась низка вагомих недоліків. По-перше, зростання залежності банківського бізнесу в деяких країнах від впливу ззовні, неконтрольованість руху фінансових потоків між окремими складовими ринку фінансових посередників довели невідповідність принципів «Базель I» змінам, що відбуваються у структурі банківського капіталу. По-друге, орієнтація банківського сектору на диверсифікацію фінансових послуг, виникнення та упровадження принципово нових видів банківських продуктів, поява нових видів ризиків довели нездатність «Базель I» відповідати мінливому характеру міжнародних економічних відносин та у достатній мірі враховувати національні особливості банківських систем різних країн [1—3, доробок автора].

Розвиток міжнародного фінансового ринку, ринку банківських послуг, міжнародних валютних відносин та міжнародної валютної системи, розробка нових моделей оцінки та управління ризиками, орієнтація на дослідження розвитку національних банківських систем сприяли виникненню та упровадженню вдосконаленої редакції «Міжнародної конвергенції щодо вимірювання та вимог до капіталу» — «Базель II».

У рамках нової редакції проекту системи банківського регулювання та нагляду було [1]:

- 1) узгоджено інтереси регулювальних органів держав-членів Базельського комітету з інтересами представників банківського бізнесу;
- 2) упроваджено та обґрунтовано нові підходи щодо оцінки кредитних ризиків (як то «підходу, що базується на внутрішніх рейтингах»);
- 3) розроблено та застосовано нові інструменти мінімізації ризиків (деривативи, забезпечені кредитні ноти тощо);

4) удосконалено систему перевірки діяльності банків з боку органів банківського регулювання та нагляду (такі органи мають повноваження втручатись у систему функціонування банківських структур з метою корегування рівня резервів ризикового портфелю, запобігання зниження рівня капіталу);

5) орієнтація на саморегуляцію банківського сектору.

Варто зазначити, що експерти Базельського комітету, а також МВФ та Світового банку наголошують, що універсальною угодою «Базель II» вважати неможна, а тому терміни її запровадження ґрунтуються на пріоритетах та можливостях розвитку системи банківського регулювання та нагляду в певній державі, рівня національної економіки та перспектив її розвитку, а також відповідності нормативно-правової основи банківського регулювання та нагляду міжнародним стандартам та реальній можливості їхньої адаптації.

Країнам-членам Європейського Союзу термін упровадження вимог «Базель II» було означено — 2007 р.; США та РФ (за оцінками експертів) — не раніше 2009 р. Китай та Індія взагалі відмовились від їхнього впровадження в межах своєї національної банківської системи [1, с. 149]. В Україні затверджене поетапне упровадження вимог «Базель II», процес якого, за попередніми оцінками, мав завершитись у 2010 р. [2, с. 238]. Але через те, що після світової фінансової кризи 2008 р. вітчизняна банківська система знаходилась у стані рецесії, НБУ запланував завершення впровадження системи «Базель II» до 2020 р. Головними напрямками реорганізації банківської системи визнано приведення у відповідність до «Базель II» законодавчої основи та підвищення рівня прозорості її функціонування.

Сьогодні Україна виконує 19 із 25 принципів ефективного банківського нагляду, розроблених Базельським комітетом [1]. Вітчизняне законодавство в галузі банківського регулювання та нагляду базується, головним чином, на умовах «Міжнародної конвергенції щодо вимірювання та вимог до капіталу» («Базель I»).

У сучасних умовах європейської інтеграції особливого значення для банківського сектору України набувають принципи ефективного банківського нагляду, розроблені євроасоціацією в рамках Базельських угод, та уніфіковані нормативно-правові положення Євросою-

зу. Ще в 2007 р. Україна, в рамках Програми оцінки фінансового сектору, з гідністю пройшла оцінку рівня відповідності вітчизняної системи банківського регулювання та нагляду

Таблиця 3. Групування принципів ефективного банківського нагляду [1, с. 6]

Категорії принципів ефективного банківського нагляду	Склад категорій принципів ефективного банківського нагляду
1. Попередні умови ефективного банківського нагляду	1. Інституційні умови існування ефективною системи банківського нагляду
2. Ліцензування і структура нагляду	2. Необхідність ліцензування банків 3. Процедура та умови надання ліцензій 4. Передача великих часток акцій банку 5. Великі придбання або капіталовкладення банків
3. Пруденційні правила та вимоги	6. Адекватність власного капіталу 7. Вимоги до надання кредитів та їх контролю 8. Оцінка якості активів та достатність резервів під збитки 9. Концентрація ризиків та великі кредити 10. Надання кредитів інсайдерам 11. Ризики щодо країни 12. Ринкові ризики 13. Ризик-менеджмент 14. Внутрішній контроль 15. Забезпечення високих етичних та професійних стандартів персоналу банку
4. Методологія поточного банківського нагляду	16. Огляд методів постійного нагляду 17. Інтенсивний контакт органів нагляду за банківськими установами 18. Банківська звітність 19. Перевірка інформації 20. Консолідований нагляд
5. Інформаційні вимоги	21. Вимоги щодо інформації
6. Офіційні повноваження наглядових органів	22. Повноваження органу нагляду щодо застосування певних заходів
7. Транскордонні операції банків	23. Обов'язки <i>home</i> -органів нагляду 24. Обмін інформацією із закордонними органами нагляду 25. Обов'язки <i>host</i> -органів нагляду

Базельським основним принципам. Однак жодної обґрунтованої загальноновизнаної оцінки впливу рекомендацій конвергенції «Базель II» на розвиток економіки нашої держави не представлено [1].

Основними напрямками євроінтеграції вітчизняної банківської системи дослідниками в галузі банківського регулювання та нагляду визнано:

1) забезпечення стабільності та підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи в рамках імплементації стандартів міжнародного банківського права [2, с. 238];

2) орієнтація на передбачуваність, прозорість та безперервність банківської системи, що є передумовою вдосконалення механізму нагляду та контролю за станом банківської системи України, а також «принципів оцінки, стандартів і моніторингу ризику її ліквідності в сучасних умовах» [2, с. 239];

3) упровадження рейтингового підходу в обхід стандартизованого підходу оцінки банківських ризиків. Навіть міжнародні експерти визнають стандартизований підхід перехідним. Натомість українські банки мають необхідні умови для упровадження рейтингового підходу оцінювання ризиків: значна кількість банків, що походять з Євросоюзу, нагляд за банками з боку *home*-органів тощо [1, с. 227]. До того ж на сьогодні українськими банками застосовується система комплексного рейтингового оцінювання *CAMELS*, яка базується на оцінці ризиків здійснення банківської діяльності. Система *CAMELS* на основі розроблених коефіцієнтів дає можливість оцінити поточний фінансовий стан банківської установи та спрогнозувати перспективні напрями її розвитку;

4) адаптація вітчизняного законодавства в галузі банківського регулювання та нагляду до стандартів та вимог міжнародного ринку фінансових послуг. Насамперед, НБУ рекомендується видати власну «консультаційну» версію «Базель II», а також підтримувати безперервний діалог між банківськими структурами з питань упровадження рекомендацій Базельського комітету, із залученням вітчизняних та іноземних фахівців у цій галузі [1, с. 238].

Окремо варто відзначити, що, на думку вітчизняних експертів, негативним наслідком

упровадження вимог «Базель II» в Україні стане суттєве зростання рівня витрат на регулювання банківської сфери. Це обумовлено витратами на заміну ринкового механізму державним втручанням і витратами «недосконалих» державних втручань [1, с. 225].

Висновки. Отже, основні результати дослідження особливостей регулювання діяльності банківської системи України відповідно до рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду:

1. Механізм банківського регулювання та нагляду вирізняється специфічною складною внутрішньою структурою. А тому необхідною умовою його ефективного функціонування в рамках здійснення вітчизняної фінансової політики є формування уніфікованого підходу щодо виконання функції державного регулювання та нагляду в банківському бізнесі.

2. Система банківського регулювання та нагляду в багатьох країнах із часом зазнає концептуальних змін. Не стала винятком і Україна. Так, негативні наслідки світової фінансової кризи довели нагальну потребу у створенні ефективної системи управління ризиками банківської діяльності. При цьому жорсткий адміністративно орієнтований підхід до регулювання банківської діяльності повністю довів свою неспроможність протистояти впливу негативних факторів на функціонування банківського сектору. Розробка системи протистояння впливу негативних факторів та заходів подолання (чи то мінімізації) ризиків здійснення банківської діяльності має стати прерогативою конкретного банку (банківської групи). Як наслідок, рівень відповідальності за отримані результати фінансової діяльності значно зростає.

3. У рамках функціонування вітчизняної системи банківського регулювання та нагляду першочерговим орієнтиром, на нашу думку, має стати упровадження системи раннього попередження. За результатами діагностики, відповідні органи державного регулювання та контролю ухвалюють рішення про втручання або невтручання в діяльність суб'єкту банківського сектору. До цього функції управління банком та ухвалення рішень щодо його фінансової діяльності мають виконувати відповідні структурні одиниці банку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: монографія. Івано-Франківськ, 2008. 260 с.
2. Щеглюк М.С. Розвиток банківського регулювання та нагляду в умовах європейської інтеграції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. URL: <http://vestnik-ekonom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/53.pdf> (дата звернення 10.09.2017).
3. Онікієнко С.В. Базельські угоди: протиріччя регулювання. *Економіка та держава*. 2013. № 9. С. 29—31.
4. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238.
5. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 07.12.200 № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5—6, Ст. 30.
6. Конопатська Л., Раєвський К. Банківський нагляд: навч. посіб. Київ, 2008. 336 с.

REFERENCES

1. Khab'iuik O. Bankivske rehuliuвання ta nahliad cherez pryzmu rekomendatsii Bazelskoho komitetu: monohrafiia. Ivano-Frankivsk, 2008 [in Ukrainian].
2. Shcheghliuk M.S. Rozvytok bankivskoho rehuliuвання ta nahliadu v umovakh yevropeiskoi intehratsii. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnogo humanitarnoho universytetu*. URL: <http://vestnik-ekonom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/53.pdf> [in Ukrainian].
3. Onikiienko S.V. Bazelski uhody: protyrichchia rehuliuвання. *Ekonomika ta derzhava*. 2013. No. 9: 29-31 [in Ukrainian].
4. Pro Natsionalnyi bank Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 20.05.1999 No. 679-XIV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1999. No. 29. Ct. 238 [in Ukrainian].
5. Pro banky ta bankivsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 07.12.200 No. 2121-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2001. No. 5-6, St. 30 [in Ukrainian].
6. Konopatska L., Raievskiy K. Bankivskiy nahliad: navch. posib. Kyiv, 2008 [in Ukrainian].

Надійшла 21.09.2017

О.С. Корсакова

Донбасский государственный
технический университет, г. Лисичанск

РЕГУЛИРОВАНИЕ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ
БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ СОГЛАСНО
РЕКОМЕНДАЦИЯМ БАЗЕЛЬСКОГО КОМИТЕТА

Рассмотрены основные задачи функционирования и главные нормативные документы Базельского комитета по банковскому надзору. Более детально рассмотрены конвергенции Комитета «Базель I» и «Базель II». Сгруппированы принципы эффективного банковского надзора по категориям. Исследованы особенности регулирования банковской системы Украины согласно рекомендациям Базельского комитета.

Ключевые слова: евроинтеграция, Базельский комитет, банковская система, банковское регулирование и надзор, конвергенция, капитал банка, риски банковской деятельности.

O.S. Korsakova

Donbass State Technical University, Lisichansk

REGULATION OF THE DOMESTIC
BANKING SYSTEM IN ACCORDANCE
WITH THE RECOMMENDATIONS
OF THE BASEL COMMITTEE

The article describes the main problems of the functioning and the main regulatory documents of the Basel Committee on banking supervision. More detail of the convergence Committee, Basel I and Basel II. Grouped principles for effective banking supervision categories. The peculiarities of regulation of the banking system of Ukraine, respectively the recommendations of the Basel Committee.

Keywords: European integration, Basel Committee, banking system, banking regulation and supervision, convergence, capital of the Bank, risks of banking activities.